

Mocarstwa w kryzysie. Mocarstwa drugiego rzędu w późnowestfalskim środowisku międzynarodowym

Powers in Crisis. Second tiers Powers in late-Westphalian international environment

Streszczenie:

Podstawowym celem artykułu jest analiza ewolucji struktury podmiotowej późnowestfalskiego środowiska międzynarodowego. Zaproponowana kategoryzacja została stworzona na podstawie teorii dynamiki siły obejmującą zarówno praktykę międzynarodową, jak i refleksję naukową w celu odzwierciedlenia zmian narastających od końca zimnej wojny. W jego ramach zostaną zweryfikowane następujące hipotezy badawcze. Po pierwsze, mocarstwa drugiego rzędu charakteryzowane są głównie poprzez niewielką asymetrię dodatnią posiadanego potencjału siły oraz przedłużający się kryzys wewnętrzny. Po drugie, państwa należące do niniejszej kategorii funkcjonują optymalnie wyłącznie w koniunkcji z funkcjonowaniem hipermocarstwa. Po trzecie, główną funkcją mocarstw drugiego rzędu jest stabilizacja środowiska międzynarodowego poprzez rozpraszanie potencjału mocarstw wyższego rzędu zmierzających do osłabienia lub zastąpienia hipermocarstwa.

Słowa kluczowe: siła, późnowestfalskie środowisko międzynarodowe, mocarstwo, ewolucja

Abstract:

The main objective of the article is analysis of the Actors evolution within the framework of late-Westphalian international environment. The proposed category – second tier powers – is stemming from theory of dynamics of Power which embraces international practice and scientific recollections, in order to fully investigate changes that have been observed since the end of the Cold War. The following research hypotheses will be proposed and verified. First, second-tier powers are characterized mainly by a positive asymmetry in their Powerbase and a prolonged internal crisis. Second, the second-tier powers function optimally only in conjunction with the functioning of the hyperpower. Third, the main function of second-tier powers is to stabilize the international environment by dissipating the capacities of first-tier powers.

Keywords: Power, late-Westphalian international environment, evolution of Power

1. Wstęp

Ewolucja późnowestfalskiego środowiska międzynarodowego jest obserwowana od trzech dziesięcioleci. W tym czasie zaobserwować można, że tendencje zmiany oraz nieciągłości występują w coraz większym zakresie w strukturach oraz funkcjonowaniu systemu międzynarodowego. Ich obecność jest na tyle znacząca, że przyczyniają się również do konieczności zmiany oraz redefinicji dotychczasowych teorii naukowych, uznawanych za podstawę do analizy, eksplanacji oraz predykcji środowiska międzynarodowego. Jedną z podjętych prób jest teoria dynamiki siły wytworzona w procesie analizy struktur oraz mechanizmów odpowiedzialnych za projekcję siły w późnowestfalskim środowisku międzynarodowym.

W trakcie prowadzonych badań stwierdzono, że tendencje nieciągłości oraz zmiany naruszyły koherencję kategorii podmiotów międzynarodowych dotychczas uznawanych za fundamentalną dla stosunków międzynarodowych: kategorię państwa narodowego. Zamiast jednorodnej struktury podmiotowej, zróżnicowanej jedynie w kategoriach ilościowych, wskazać można coraz większy stopień specjalizacji poszczególnych grup państw narodowych, które wydają się dysponować ograniczoną funkcjonalnością, wykazując relatywny przerost aktywności w określonej sferze przy jednoczesnym ograniczaniu możliwości funkcjonowaniu na pozostałych płaszczyznach. Co ciekawe odnosi się to nie tylko do państw tradycyjnie uznawanych za dysfunkcyjne (upadłe lub kruche, a czasem również mikropaństwa), lecz również tych których status wydaje się nie kwestionowany.

Owa ewolucja spowodowana jest głównie poprzez zmianę w dwóch podstawowych megatrendach cywilizacyjnych: demograficznym oraz technologicznych, odpowiedzialnych za kształtowanie systemu międzynarodowego w zakresie parametrów ilościowych oraz jakościowych. W ramach ich koniunkcji pojawiło się szereg zjawisk, takich jak rozwój transnarodowej płaszczyzny stosunków międzynarodowych. To właśnie jej wykorzystanie doprowadziło do rozwarstwienia się kategorii państw narodowych, właśnie z powodu skuteczności w wykorzystywaniu nowych narzędzi projekcji siły. Jednym z najskuteczniejszych podmiotów tego typu jest hipermocarstwo¹. W przypadku analizowanej kategorii skuteczność ta jest ograniczona.

¹ A. Szumowski, *Hyperpower as a post-Westphalian international environment management hub*, „Polish Journal of Political Science”, 2020, nr 6(4), s. 85 – 126.

W ramach niniejszego artykułu zostaną zweryfikowane następujące hipotezy badawcze. Po pierwsze, mocarstwa drugiego rzędu charakteryzowane są głównie poprzez niewielką asymetrię dodatnią posiadanego potencjału siły oraz przedłużający się kryzys wewnętrzny. W tym kontekście status ten zdecydowanie należy przyporządkować do państw dysponujących potencjałem pozwalającym nie tylko w pełni kontrolować własne terytorium, lecz również podjąć oddziaływanie w macierzystym regionie. Możliwości te są jednakże nieporównywalne z mocarstwami pierwszego rzędu, wykazującymi aspiracje do działania globalnego. Po drugie, państwa należące do niniejszej kategorii funkcjonują optymalnie wyłącznie w koniunkcji z funkcjonowaniem *hipermocarstwa*. Hipoteza ta wynika głównie z faktu, że mocarstwa tego typu zlokalizowane są głównie z pobliżu mocarstw pierwszego rzędu, z którymi łączą je tradycyjne więzy rywalizacji regionalnej. Dysponują na tyle znaczącym potencjałem, aby zwracać na siebie uwagę, zarówno z powodu przesłanek racjonalnych, które można wywieść z teorii gier, jak i irracjonalnych, będących wynikiem historycznych doświadczeń, a także różnic kulturowych oraz ideologicznych, lecz jednocześnie nie są w stanie, w dłuższej perspektywie, doprowadzić samodzielnie do równowagi z mocarstwami pierwszego rzędu. Po trzecie, główną funkcją mocarstw drugiego rzędu jest stabilizacja środowiska międzynarodowego poprzez rozpraszanie potencjału mocarstw wyższego rzędu zmierzających do osłabienia lub zastąpienia *hipermocarstwa*. Nadrzędnym celem ich strategii narodowych staje się utrzymanie istniejącego porządku międzynarodowego, pozwalającego na uzyskanie optymalizacji własnego potencjału i możliwości. Z tego też powodu państwa tego typu wydają się naturalnymi sojusznikami *hipermocarstw*, nawet nieświadomie wykorzystywanymi do rozproszenia potencjału oraz uwagi mocarstw pierwszego rzędu, aspirującymi do przejścia roli *hipermocarstwa*.

Aby uporządkować dalsze rozważania, artykuł zostanie podzielony na cztery części. Pierwsza część jest poświęcona zagadnieniu konstrukcji teoretycznych podstaw wyodrębnienia niniejszej subkategorii państwa narodowego. Druga część obejmuje genealogię państw wchodzących w skład niniejszej subkategorii, wyodrębnionej głównie na podstawie historycznych doświadczeń, które doprowadziły do osiągnięcia parametrów brzegowych. Trzecia skupi się na określeniu potencjału oraz dostępnych dla mocarstw drugiego rzędu, a także na sposobach ich działania w środowisku międzynarodowym. Czwarta część – poza podsumowaniem – prezentuje również potencjalne scenariusze rozwoju niniejszej subkategorii państw narodowych.

2. Mocarstwa drugiego rzędu – definicje

Subkategoria mocarstw drugiego rzędu jest subkategorią dość rozległą oraz wewnętrznie zróżnicowaną do tego stopnia, że można wskazać jedynie kilka wspólnych cech oraz wartości konstytucyjnych. W odniesieniu do siły państwa te wykazują na tyle istotne podobieństwa, że można przyporządkować je do wspólnego zbioru. Skoncentruje się on na analizie oraz zaprezentowaniu zostaną *mocarstwa drugiego rzędu*, zarówno dysponujące bronią nuklearną, jak i jej zupełnie pozbawione. Specyficzną podgrupą niniejszej kategorii zostaną *państwa hybrydowe*, będące w połowie transformacji pomiędzy *państwem średnim* a *mocarstwem drugiego poziomu*, czego najlepszym przykładem może być Islamska Republika Iranu, jak również w mniejszym stopniu takie państwa jak Republika Korei czy Argentyna. W tym kontekście można wskazać, że w większości przypadków umiejscowienie poszczególnych podmiotów zależy od kontekstu systemowego, to jest od miejsca w przestrzeni geopolitycznej a także relacji z sąsiadami². Analiza niniejszej subkategorii uzupełniona zostanie o dwa dodatkowe wymiary. Pierwszym będzie charakterystyka wzorców siły wspólnych dla jej uczestników Analiza będzie zaprezentowana w oparciu o teorię dynamiki siły. Drugim będzie próba naszkicowania zarysu możliwych ścieżek rozwojowych, będących wyrazem zarówno ich wewnętrznej dynamiki jak i dynamiki interpodmiotowych relacji międzynarodowych. W rezultacie zostaną scharakteryzowane interakcje w których uczestniczą państwa należące do niniejszej kategorii.

Państwa tego typu definiowane są jako państwa wykazujące potencjał pozwalający na głębokie oddziaływanie na skalę regionalną, a niekiedy także pozaregionalną, dysponując możliwościami przewyższające te dostępne dla pozostałych *państw narodowych*. Wydawać by się mogło, że państwa te są niezwykle podobne do *mocarstw pierwszego rzędu*, jednak różnią się one na dwóch ważnych płaszczyznach. Pierwszą jest ograniczenie wzrostu potencjału, przede wszystkim z powodu limitowanego dostępu do ważnych strategicznych surowców, których poszukiwanie i sprowadzenie w obręb własnego terytorium pochłania dość znaczną część możliwości oraz siły. W tym ujęciu można wskazać, że państwa te stanowią produkt współzależności istniejących w systemie międzynarodowym, szczególnie te, które w przeszłości dysponowały rozległymi sieciami kolonii. Ich współczesna pozycja oraz potencjał, szczególnie w zakresie możliwości ekonomicznych, które skupiają się na możli-

² B. Balcerowicz, *Obronność państwa średniego*, Warszawa 1996.

wościach przemysłu przetwórczego oraz produkcji nowoczesnych technologii, wymagają zapewnienia bezpieczeństwa łańcuchom dostaw. Stają się one przez to szczególnie wrażliwe na każde zakłócenie stabilności systemu międzynarodowego, ze szczególnym uwzględnieniem jego przekształceń jakościowych, co przekłada się na przyznanie nadrzędnego priorytetu wzmocnieniu tendencji trwałości, ze szczególnym uwzględnieniem koncyliacji międzynarodowej oraz wygaszania wszelkich istniejących sporów w celu zapobieżenia ich eskalacji. Drugą płaszczyzną jest stosunek do *hipermocarstwa*, który można określić jako generalnie pozytywny. Oczywiście są one również plamione konfliktami, szczególnie w dziedzinie ekonomicznej³, jak i wzajemną krytyką nakierowaną na ograniczenie niepożądanego zachowania obu stron⁴. Jednakże w wymiarze strategicznym nie sposób wskazać ani potencjału konfliktogenności, ani możliwości nawiązania choćby sektorowej rywalizacji z *hipermocarstwem*. Co więcej, w analizach strategicznych, *mocarstwa drugiego rzędu* ułożone są w większości przypadków nie tylko jako potencjalni sojusznicy Stanów Zjednoczonych w równoważeniu potęgi oraz ambicji *mocarstw pierwszego rzędu*, ale wręcz są niekiedy uznawane za drugorzędne elementy systemu *hipermocarstwa*⁵. Nie oznacza to jednak bezwzględnej kontroli nad ośrodkami decyzjami, lecz raczej wspólnotę wartości pozwalającej na replikację analogicznych wzorców myślenia. Istnienie niniejszej subkategorii wydaje się świadczyć o szczególnej skuteczności indoktrynacji prowadzonej na różnych poziomach przez *hipermocarstwo*.

3. Mocarstwa drugiego rzędu – geneza

Niniejsza subkategoria państw narodowych składa się z szeregu dość różnorodnych przedstawicieli. Każdy z nich dysponuje określonym tłem historycznym. Jednakże wyodrębnić można szereg wzorców, które wydają się powtarzać przy każdym analizowanym przypadku. Wskazać można na trzy najważniej-

³ W tym kontekście można wskazać na napięcia handlowe pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Japonią, których apogeum przypadło na dekadę lat 80. i 90. XX wieku. R. Gilpin, *Sources of American-Japanese economic conflict* [w:] *International relations theory and the Asia-Pacific*, red. G. J. Ikenberry, M. Mastanduno, Nowy Jork 2003, s. 299 – 322; analizę przebiegu konfliktu handlowego w dziedzinie przemysłu samochodowego: Masao Satake, *Trade conflicts between Japan and the United States over market access: the case of automobiles and automotive parts*, „Pacific Economic Papers”, 2000, nr 310.

⁴ O naturze różnic pomiędzy mieszkańcami obu kontynentów oraz charakterze i zakresie sporów ideologicznych: R. Kagan, *Potęga i raj: Ameryka i Europa w nowym porządku świata* (tłum. W. Turopolski), Warszawa 2003.

⁵ Jest to jedno z podstawowych założeń neorealistycznej szkoły myślenia o stosunkach międzynarodowych: realizmu strukturalnego, stworzonego na podstawie pracy oraz analiz Kennetha Neala Walta. J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa 2007, s. 175 – 212.

sze wzorce prowadzące do wykształcenia się mocarstwa drugiego rzędu: poprzez degenerację wielkich mocarstw – albo w wyniku wojny, albo w wyniku długofalowych cykli międzynarodowych, na przykład cykli Kondratieffa⁶; poprzez konieczności geopolityczną zlokalizowaną w bezpośrednim sąsiedztwie oraz poprzez stabilny rozwój własnego potencjału.

Pierwsza ścieżka rozwojowa obejmuje głównie państwa europejskie takie jak Francja, Wielka Brytania, w mniejszym stopniu Włochy, Hiszpania czy Portugalia. XIX wiek przyniósł tym państwom niesamowity rozwój, przede wszystkim poprzez gwałtowny rozwój możliwości ekonomicznych oraz uczestnictwo w *rewolucji przemysłowej*. Osiągnęły one znaczną przewagę nad pozostałymi elementami systemu międzynarodowego, co zwykle oznaczało podjęcie ekspansji politycznej oraz gospodarczej, w mniejszym stopniu kulturalnej. Dążenie do osiągnięcia jak największych zdobyczy terytorialnych wyjaśniane jest przede wszystkim poprzez teorie imperializmu⁷. Ta pozycja została w każdym przypadku bezsprzecznie utracona, z powodu koniunktury trzech czynników, które pojawiły się w systemie globalnym w pierwszej połowie XX wieku. Pierwszym był gwałtowny rozwój intensywnie promowanej przez *państwo narodowe* wyrastające na największe z mocarstw, czyli Stanów Zjednoczonych ideologii liberalnej. Drugim była dwuczęściowa wielka wojna, która nadwyrężyła możliwości oddziaływania centralnego dla westfalskiego środowiska międzynarodowego podsystemu europejskiego, konsumując bezpowrotnie większość zasobów przeznaczonych do jego podtrzymania oraz rekreacji. Trzecim czynnikiem generującym degenerację dawnych, wielkich imperiów kolonialnych jest transformacja środowiska międzynarodowego, w ramach którego gwałtownie wzrosły koszty utrzymania obecności zamorskiej przy ograniczeniu zysków czerpanych ze sprawowania politycznej kontroli nad określonym terytorium.

Punktem przełomu rywalizacji pomiędzy dawnymi mocarstwami kolonialnymi a nowymi supermocarstwami był kryzys sueski z roku 1956, kiedy to koalicja izraelsko-brytyjsko-francuska dokonała zbrojnej napaści na Egipt. Jednakże wspólna interwencja sowiecko-amerykańska, stosując uzupełniające się środki nacisku ekonomicznego oraz groźbę użycia siły militarnej, w tym rakiet z głowicami atomowymi, wymusiła na degenerujących się mocarstwach europejskich wycofanie się z przedsięwzięcia, pomimo odniesienia szeregu suk-

⁶ L. Nefiodow, S. Nefiodow, *The sixth Kondratieff. The new long wave in the global economy* (tłum. E. O'Meara), Sankt Austin 2014.

⁷ J. Czaputowicz, s. 141 – 173.

cesów militarnych⁸. Rezultatem było nie tylko ostateczne potwierdzenie podległości dawnych potęg, lecz także anihilacja ich statusu jako globalnych graczy. W tym kontekście na szczególną uwagę zasługują dwa przypadki: Niemcy oraz Japonia, których międzynarodowy status został zredukowany w wyniku globalnego konfliktu z tak zwanymi Narodami Zjednoczonymi, toczono go w latach 1939 – 1945⁹. Są to podmioty specyficzne, będące prekursorami tak zwanych *moocarstw cywilnych*¹⁰, mającymi stanowić kolejny etap rozwoju państwa, pozbawionego „westfalskiej drapieźności”. Szczególnie istotne znaczenie miały traumatyczne doświadczenia z pierwszego aktu wojny globalnej, kiedy to pobite, lecz nie pokonane Niemcy odzyskały w relatywnie krótkim czasie możliwości prowadzenia działań zbrojnych.

Druga ścieżka rozwojowa to wzrost własnej potęgi w kontekście wyzwań generowanych przez środowisko międzynarodowe. W jej ramach najbardziej spektakularnymi przypadkami są Republika Korei oraz Pakistan. Państwa realizujące tę ścieżkę charakteryzują się wyjątkowo wysokim stopniem niestabilności wewnętrznej, generowanej poprzez wykształcenie niezbilansowanego potencjału wykorzystywania siły w środowisku międzynarodowym. W rezultacie pojawienia się wyzwania geopolitycznego, głównie w postaci uwikłania się w intensywny oraz nieracjonalny konflikt z bezpośrednim sąsiadem, konieczne jest wytworzenie siły umożliwiającej zniwelowanie możliwości oddziaływania potencjalnego przeciwnika. Co ważniejsze, niniejszy cel jest na tyle wysoko w hierarchii preferencji analizowanych podmiotów, że niezbędne staje się poświęcenie większej części potencjału na rzecz wygenerowania siły w zakresie niezbędnym do jego osiągnięcia. W przypadku Pakistanu, można wskazać na olbrzymią rozbudowę potencjału militarnego, w tym rozwój sił atomowych, przy jednoczesnej atrofii możliwości sprawowanej praktycznej jurysdykcji nad dość znacznymi obszarami państwa, w szczególności zlokalizowanych na pograniczu z Afganistanem oraz doliny Swat¹¹. Również Republika Korei, co jakiś czas doświadcza zamieszek na dużą skalę, co świadczy o znaczącym poziomie niezadowolenia społecznego, jednak rząd kontynuuje obronę politykę, głównie w celu wytworzeniu możliwości zapobieżeniu lub odparciu potencjalnego

⁸ Wojna z roku 1956 skończyła się osiągnięciem wszystkich założonych celów wojskowych, po czym pod wpływem nacisku obu supermocarstw, wojska koalicji zostały w ciągu kilku miesięcy wycofane na pozycje wyjściowe.

⁹ W przypadku Republiki Federalnej Niemiec oraz Cesarstwa Japonii, awersja ta jest na tyle posunięta, że została na stałe wpisana w konstytucje tych państw narodowych.

¹⁰ B. Hettne, F. Söderbaum, *Civilian Power or Soft Imperialism? The EU as a Global Actor and The Role of Inter-regionalism*, „European Foreign Affairs Review”, 2005, nr 10(4), s. 535 – 552.

¹¹ Saira Bano Orakzai, *Conflict in the Swat Valley of Pakistan: Pakhtun culture and peacebuilding theory-practice application*, „Journal of Peacebuilding and Development”, 2011, nr 6(1), s. 35 – 48.

ataku z północy. W tym kontekście nie należy również zapominać, że przez większy czas własnego istnienia, była to system noszący znamiona dyktatury, powołanej do życia dla zapewnienia państwu jak największej siły militarnej w celu zapobieżenia kolejnej tragedii analogicznej do wojny koreańskiej z lat 50. XX wieku¹². Dopiero od lat 80. XX wieku pojawiła się tranzycja w kierunku demokracji, jednakże w dalszym stopniu utrzymują się dość znaczne prerogatywy władzy wykonawczej, której nadrzędnym zadaniem staje się efektywne zarządzanie relacjami z niestabilnym, acz militarnie potężnym sąsiadem z północy. Jednakże w odróżnieniu od poprzednika, Republika Korei wykorzystuje ostatnie dziesięciolecia na wykształcenie pozostałych elementów potencjału, w celu ustabilizowania własnej pozycji międzynarodowej oraz struktury i funkcjonowania politycznego.

Trzecia ścieżka rozwojowa *mocarstw drugiego rzędu* oraz *państw średnich* to ścieżka rozwoju własnego potencjału poprzez proces wzrostu ilościowego oraz jakościowego potencjału, będącego wynikiem procesów liniowych, cyklicznych oraz wydarzeń losowych. W tym miejscu można przywołać przykład dwóch *państw średnich*: Polski oraz Meksyku; które w swojej najnowszej historii doświadczyły zarówno braku własnego istnienia, jak i poważnej nieciągłości związanej z zagraniczną interwencją, rewolucją oraz zjawiskami towarzyszącymi istnieniu potężnych podmiotów transnarodowych o charakterze kryminalnym¹³. Niniejsza ścieżka rozwojowa jest niezwykle płynna oraz jednorodna, co przekłada się na znaczącą trudność w wyodrębnieniu oraz identyfikacji państw ją stosujących, szczególnie że moment jednoznacznej deklaracji oraz identyfikacji jako mocarstwa drugiego rzędu może nastąpić wyłącznie w momencie aktywacji stopniowo narastających możliwości.

Kategoria *mocarstw drugiego rzędu* jest niezwykle płynna oraz w dużym stopniu podlegająca dynamicznym zmianom, generowanym zarówno przez interakcje z pozostałymi podmiotami środowiska międzynarodowego jak i poprzez wewnętrzne przekształcenia struktury oraz efektywności jej funkcjonowania. Dodatkowo, nie istnieje w środowisku naukowym konsensus odnoszący się do katalogu podmiotów do niej należących. Na ten chaos definicyjny

¹² Powojenną modernizację oraz rozwój Republiki Korei opisano w E. S. Mason, Mahn Je Kim, D. H. Perkins, Kwang Suk Kim, D. C. Cole, L. Jones, Il Sakong, D. R. Snodgrass, N. F. McGinn, *Studies in the modernization of the Republic of Korea: 1945 - 1975. The economic and social modernization of the Republic of Korea*, Cambridge, Londyn 1980.

¹³ W przypadku Polski można wskazać stu dwudziestotrzyletni letni okres rozbiorów, sześćoletnią okupację nazistowską oraz czterdziestopięcioletni letni okres ograniczonej suwerenności. W przypadku Meksyku wskazać można na sześćoletnią okupację francuską, trzydziestoczeroletni okres Porfiriatu, dziesięciolecie rewolucję, nie licząc nieustannego wrzenia na obrzeżach tego wielkiego państwa.

nakłada się także wykształcenie innych, częściowo nakładających się kategorii, na przykład mocarstw lokalnych lub sektorowych. Posiłkując się listą zaprezentowaną przez Yuen Foong Khonga¹⁴, za mocarstwa drugiego rzędu można wskazać na następujące państwa. W Europie będą to: Niemcy, Francja i Wielka Brytania. W Afryce są to: Egipt, Nigeria, Etiopia oraz Południowa Afryka. W Azji, wskazać można na: Turcję, Arabię Saudyjską, Pakistan i Japonię. W Ameryce Łacińskiej to Meksyk oraz Brazylia. W Oceanii wskazać można Australię. W rezultacie lista zawiera czternaście nazw państw, które wykazują się dużym stopniem zróżnicowania zarówno pod względem siły jak i miejsca w systemie.

4. Mocarstwa drugiego rzędu – siła i funkcjonowanie w późnowestfalskim środowisku międzynarodowym

Potencjał oraz możliwości działania państwa należących do subkategorii *mocarstw drugiego rzędu* wykazuje cztery cechy zbieżne, szczególnie w kontekście zasad konstrukcji oraz projekcji siły w środowisku międzynarodowym. Po pierwsze, państwa te niezwykle rzadko operują na arenie międzynarodowej samodzielnie. Najlepsze wyniki uzyskiwane są w wyniku współpracy międzynarodowej, szczególnie obejmującej współpracę z *hipermocarstwem*. Jednakże stopień komplikacji późnowestfalskiego systemu międzynarodowego a także funkcjonowanie w jego ramach podmiotów zdolnych do efektywnego zablokowania inicjatyw państw tej kategorii, powoduje pojawienie się również szeregu konfliktów również w obrębie niniejszej subkategorii. Wśród tych tarć można wskazać nie tylko dysponujących na rywalizację z podmiotami dysponującymi większym indeksem potęgi, jak również należących do tej kategorii. Przykładem takiego właśnie *interkategorialnego* konfliktu może być konflikt pomiędzy Argentyną a Wielką Brytanią o Falklandy/Malwiny, włącznie z jego militarny etapem: wojną o Falklandy z 1982 roku¹⁵. W tym kontekście kluczem do uzyskania pożądanego rezultatu jest wytworzenie *koalicji chętnych* zainteresowanych uzyskaniem wspólnego celu, albo w zakresie przestrzennym, na przykład uporządkowania środowiska międzynarodowego w określonym

¹⁴ Yuen Foong Khong, *The American tributary system*, „The Chinese Journal of International Relations”, 2013, nr 6, s. 22. Lista stworzona na podstawie badań zawartych w: D. Sylvan, S. Majeski, *U.S. Foreign Policy in Perspective: Clients, Enemies, and Empire*, Nowy Jork 2009, s. 34 – 36.

¹⁵ H. Biacheno, *Razor's Edge: The Unofficial History of the Falklands War*, Londyn 2006.

regionie świata¹⁶, albo w zakresie przedmiotowym, kiedy działania koalicji skierowane są na zarządzanie środowiskiem międzynarodowym, jednak wyłącznie w precyzyjnie wyznaczonym zakresie, na przykład w odniesieniu do mechanizmów zarządzania ruchem lotniczym¹⁷. Szczególną rolę odgrywają wyspecjalizowane *mocarstwa drugiego rzędu*, takie jak Wielka Brytania (ryniki finansowe)¹⁸ czy Arabia Saudyjska (wydobycie oraz handel ropą naftową), dysponujące wyspecjalizowanym potencjałem widocznym w określonym zakresie. Poza nim, efektywność oddziaływania wskazanych państw drastycznie spada. W rzeczywistości nie realizują one polityki typowej dla mocarstw drugiego rzędu, wiążąc się raczej z mocarstwami pierwszego rzędu, co obserwować można w formowaniu się tak zwanej *szyickiej koalicji* pod patronatem Rosji¹⁹. Jednakże, jak to wskazuje George Friedman²⁰ sojusz taki prawdopodobnie będzie dość nietrwały. W kontekście późnowestfalskiego środowiska międzynarodowego pojawia się w tym wymiarze możliwość odmowy lub celowego zignorowania woli *hipermocarstwa*, bez narażania się na poważniejsze konsekwencje, szczególnie, jeśli nie była ona wyrażona w sposób dorozumiały. Widać to na przykładzie odmowy udzielenia pomocy amerykańskiej fregacie USS *Stark*, rzekomo przypadkowo ostrzelanej przez iracki samolot w trakcie trwania wojny irańsko-irackiej, 17 maja 1987 roku. Wynikało to z różnej interpretacji zaangażowania Stanów Zjednoczonych w rejon Zatoki Perskiej²¹. Co ciekawe, nie spotkało się to z reperkusjami ze strony Stanów Zjednoczonych, co dodatkowo wskazuje na bardziej elastyczny sposób zarządzania środowiskiem

¹⁶ W tym kontekście najbardziej jaskrawymi przypadkami może być koalicja amerykańska mająca na celu dwukrotną interwencję w Iraku, koalicję powołaną do ustabilizowania sytuacji w Somalii, a także współpraca mocarstw w celu zapewnienia bezpieczeństwa szlakom żegludowym przechodzącym przez Cieśninę Al-Bab. Nieco mniej widoczne są również koalicje w wymiarze ekonomicznym, formowane szczególnie w ramach Unii Europejskiej, podejmując takie tematy jak negocjacje budżetowe, czy też mechanizmy wzmocnienia oraz ustanowienia kierunków przyszłej integracji europejskiej.

¹⁷ *Kontrola nad częścią polskiej przestrzeni powietrznej dla Niemiec. „Odpowiedzialność za bezpieczeństwo ponosi Polska”*, „Defence24.pl”, 2014, 30 września, URL: <http://www.defence24.pl/131641,kontrola-nad-czescia-polskiej-przestrzeni-powietrznej-dla-niemiec-odpowiedzialnosc-za-bezpieczenstwo-ponosi-polska>, [dostęp: 21.02.2017].

¹⁸ Ł. Gołota, B. Regulska, *The United Kingdom – still an economic superpower?*, referat wygłoszony na 8th Pan – European Conference on International Relations, zorganizowanej w Warszawie w dniach 18 – 21 września 2013 roku.

¹⁹ W. Repetowicz, *Bliskowschodnia „os” zagrożeniem dla Zachodu. Sojusz Rosji, Turcji i Iranu*, „Defence24.pl”, 2016, 20 sierpnia, URL: <http://www.defence24.pl/432705,bliskowschodnia-os-zagrozeniem-dla-zachodu-sojusz-rosji-turcji-i-iranu>, [dostęp: 21.02.2017].

²⁰ G. Friedman, *Następne sto lat. Prognoza na XXI wiek* (tłum. M. Antosiewicz), Warszawa 2009, s. 134 – 151.

²¹ J. M. Rothgeb, *Defining Power: Influence and Force in Contemporary International System*, Nowy Jork 1993, s. 111 – 112.

globalnym przez *hipermocarstwo*, niż miało to miejsce w przypadku klasycznych imperiów.

Po drugie, państwa te dysponują znaczącym potencjałem militarnym, często obejmującym również działalność poza własnym terytorium. Ta sfera stanowi najbardziej kontrowersyjny element siły *mocarstw drugiego rzędu*. Dokonując komplementarnej analizy komponentu militarnego we wszystkich dostępnych przypadkach można wyciągnąć dwa wnioski. Pierwszym jest wniosek o ambiwalentnym podejściu do zagadnieniu potęgi militarnej, prezentowanym przez poszczególne podmioty, co odpowiada za nieureczywistnienie potencjału w tym zakresie. Czasem aż do poziomu, w którym w miarę dynamicznego rozwoju sytuacji geopolitycznej, niemożliwe staje się zapewnienie bezpieczeństwa własnemu terytorium, co ma współcześnie miejsce w dużych państwach Europy: w Niemczech²² oraz Wielkiej Brytanii²³. Drugim wnioskiem jest również to, że wszystkie *mocarstwa drugiego rzędu* posiadają zasoby oraz możliwości techniczne aby w krótkim czasie odtworzyć możliwości militarne. Wszystko zależy od woli ośrodków decyzyjnych, czy powyższe kosztowne inwestycje zostaną określone jako konieczne, szczególnie w obliczu dynamicznego rozwoju geopolitycznej sytuacji w regionie²⁴. W tym kontekście otwartym pozostaje pytanie, czy w niestabilnej sytuacji Cesarstwo Japonii zdecyduje się na zachowanie statusu zdemilitaryzowanego, szczególnie w przypadku efektywnego wykreślenia artykułu dziewiątego Konstytucji Japonii z 3 listopada 1946 roku²⁵. Współczesne działania rządu japońskiego wydają się wskazywać, że ten kierunek działania zostanie utrzymany w dłuższej perspektywie strategicznej.

Po trzecie, państwa te wykazują się daleko posuniętą specjalizacją potencjału, często posuniętą aż do dość poważnej atrofii pozostałych jego sektorów.

²² „Der Spiegel”: *Niemiecka armia w oplakanyim stanie, nie obroni wschodu Europy*, „Dziennik.pl”, 2014, 28 września, URL: <http://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/470942,der-spiegel-niemiecka-armia-w-oplakanyim-stanie-nie-obroni-wschodu-europy.html>, [dostęp: 21.02.2017].

²³ *Były szef dowództwa sił zbrojnych Wielkiej Brytanii: Armia nie jest w stanie obronić państwa*, „Defence24.pl”, 2016, 17 września, URL: <http://www.defence24.pl/450865,byly-szef-dowodztwa-sil-zbrojnych-wielkiej-brytanii-armia-nie-jest-w-stanie-obronic-panstwa>, [dostęp: 21.02.2017].

²⁴ Przykładem może być podjęcie prac w celu odtworzenia ofensywnego potencjału niemieckich sił pancernych: J. Palowski, *Niemcy: Prace nad Leopardem 3 już w tym roku*, „Defence24.pl”, 2015, 22 maja, URL: http://www.defence24.pl/news_niemcy-prace-nad-leopardem-3-juz-w-tym-roku, [dostęp: 16.02.2017].

²⁵ *Naród japoński, dążąc szczerze do międzynarodowego pokoju opartego na sprawiedliwości i porządku, wyrzeka się na zawsze wojny jako suwerennego prawa narodu, jak również użycia lub groźby użycia siły jako środka rozwiązywania sporów międzynarodowych. Dla osiągnięcia celu określonego w poprzednim ustępie nie będą nigdy utrzymywane siły zbrojne lądowe, morskie i powietrzne ani inne środki mogące służyć wojnie. Nie uznaje się prawa państwa do prowadzenia wojny*. Cytat za *Konstytucja Japonii z 3 listopada 1946* (tłum. Teruji Suzuki), „Ambasada Japonii w Polsce”, 2012, URL: <http://www.pl.emb-japan.go.jp/relations/konstytucja.htm>, [dostęp: 28.09.2016].

Wskazać tutaj można na szczególną kategorię wśród *mocarstw drugiego rzędu*: jest to *mocarstwo sektorowe*. Podsumowując dyskusję w środowisku naukowym na temat powyższego zagadnienia²⁶, należy szczególnie podkreślić, że większość państw niniejszej kategorii zlokalizowana jest w zbiorze wspólnym z analizowaną kategorią. Nawet największe państwa stają się wyspecjalizowanym dostawcami bardzo wąskiego zakresu dóbr i usług. Dla przykładu Japonia oraz Niemcy, określane są jako *mocarstwa cywilne*, dysponują olbrzymimi możliwościami produkcji wysoko przetworzonych produktów przemysłowych. Wielka Brytania z kolei stała się mocarstwem przede wszystkim w dziedzinie usług finansowych²⁷. Brazylia dysponuje olbrzymim politycznym potencjałem czerpanym z własnego rozmiaru. Argentyna specjalizuje się w eksporcie żywności. Arabia Saudyjska oraz Iran specjalizują się w produkcji ropy naftowej, Indonezja jest najbardziej ludnym państwem we własnym regionie. Pakistan to niekwestionowane mocarstwo nuklearne, mające dodatkowo mocnym powiązaniem z transnarodową siecią organizacji o charakterze fundamentalistycznym. Republika Korei specjalizuje się w wytwarzaniu średnio przetworzonych produktów przemysłowych, dodatkowo dysponując dość znacznymi zasobami militarnymi. Pewnym wyzwaniem jest wskazanie specjalizacji mocarstw afrykańskich decydujące znaczenie ma w trzech przypadkach pozycja demograficzna uzupełniona wymiarem militarnym (Egipt oraz Etiopia) oraz surowcowym (Nigeria). W tym kontekście Południowa Afryka wyrasta na lokalną potęgę militarno-ekonomiczną. Australia z kolei jest mocarstwem uniwersalnym, jednak tylko w regionie Oceanii oraz w mniejszym stopniu w rejonie Azji Południowo-Wschodniej.

Jak zatem można zwrócić uwagę *mocarstwa drugiego rzędu* stanowią w swej większości jednostki geopolityczne wyposażone poza uniwersalnymi atrybutami, dość znacznymi w porównaniu do mniejszych podmiotów międzynarodowych, jednakże niewystarczającymi do samodzielnego operowania na większą skalę w środowisku międzynarodowym szczególnie w przypadku podjęcia przeciwdziałania przez *mocarstwo pierwszego rzędu*, a także *hipermocarstwo*. Natomiast rola tych mocarstw osiąga pełnię w podejmowaniu aktywności w koniunkcji właśnie z *hipermocarstwem* głównie w dwóch podsta-

²⁶ D. Kondrakiewicz, *Państwo*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Lublin 2007, s. 83 – 84. W tym kontekście najważniejszą osią sporu jest zagadnienie efektywności wpływu mocarstwa sektorowego na zachowanie innych podmiotów międzynarodowych.

²⁷ W tym kontekście można wskazać, że w Wielkiej Brytanii zlokalizowana jest największa giełda Europy, oraz trzecia największa giełda świata – *London Stock Exchange*. *How NYSE fits among world stock exchanges*, „USA Today”, 2012, 20 grudnia, URL: <http://www.usatoday.com/story/money/markets/2012/12/20/world-stock-exchanges/1782267/>, [dostęp: 23.02.2017].

wowych wymiarach. Pierwszym jest możliwość scedowania części zadań na podmioty niższej rangi, pozwalającej na uzyskaniu wartości dodanej w zakresie legitymacji, częściowo maskując zarówno własne zaangażowanie jak i cele mu towarzyszące poprzez wysunięcie na plan pierwszy partnera. Drugim, jest wykorzystanie doświadczenia oraz umiejętności efektywnego działania w określonej sferze rzeczywistości międzynarodowej, której może brakować instytucjom bezpośrednio kontrolowanym przez *hipermocarstwo*. Wyjątkiem tym są państwa dysponujące znaczną siłą militarną, które w przypadku *hipermocarstwa* postrzegana jest jako konkurencja do pozycji oraz globalnej roli armii amerykańskiej, chyba że są to formacje niezwykle blisko związane z wojskiem hegemonia, przy pomocy długoletniego sojuszu, co ma miejsce w przypadku Niemiec i Japonii.

Po czwarte, jest to także dynamicznie wzrastający stopień politycznej niestabilności wewnętrznej. Jest to o tyle niepokojące zjawisko, że jeszcze przed trzema dekadami, podmioty należące do powyższej kategorii wykazywały się w większości wysokim stopniem wewnętrznej koherencji oraz stabilności. W tym kontekście można przytoczyć liczne przykłady historyczne, gdzie mocarstwa przechodziły kryzysy spowodowane albo przez przegrane wojny (Rzym w III wieku przed Chrystusem, Wielka Brytania w dobie wojen napoleońskich, kiedy to stanowiła ona skarbiec wszystkich siedmiu koalicji, doprowadzając się niemal do bankructwa), załamanie się ekonomiczne (Francja w XVIII wieku zbankrutowała osiem razy, mimo to pozostała największym mocarstwem kontynentalnym²⁸), albo przez niepokoje wewnętrzne (Rzeczpospolita przechodziła szereg rokoszy zarówno na początku XVI wieku – rokosz Zebrzydowski²⁹ oraz w połowie XVII wieku, po powstaniu Chmielnic-

²⁸ Zdetronizowana została dopiero w trakcie wojny z roku 1870, kiedy to armia pruska zadała Francji upokarzającą klęskę. Ranking największych bankructw w historii stosunków międzynarodowych: N. Dżikija, *Bankructwo południa Europy to norma. Zobacz ile razy bankrutowali w swojej historii*, „Gazeta prawna”, 2012, 10 lipca, URL: <http://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/637010,bankructwo-poludnia-europy-to-norma-zobacz-ile-razy-bankrutowali-w-swojej-historii.html>, [dostęp: 23.02.2017].

²⁹ Rokosz był ostateczną formą sprzeciwu elektoratu przeciwko działaniom monarchy uznanym za sprzeczne z tradycją polityczną Rzeczypospolitej. W jego trakcie część szlachty wypowiadała posłuszeństwo władcy, posuwając się nawet do zbrojnego wystąpienia przeciwko władcy. Rokosz Zebrzydowski został zainicjowany jako sprzeciw wobec planom Zygmunta III Waza, skupiającym się na trzech polach. Po pierwsze, były to plany wprowadzenia dziedziczności tronu oraz zniesienia wolnych elekcji. Po drugie, były to plany likwidacji przywilejów stanu szlacheckiego, których symbolem było ograniczenie roli Izby Poselskiej wyłącznie do funkcji doradczej. Po trzecie, były to również napięcia na tle religijnym związane z ultrakatolicką polityką monarchy, zaostregającą napięcia religijne w państwie. W efekcie doprowadziło to do buntu szlachty, pod przywództwem Mikołaja Zebrzydowskiego (1553 – 1620), marszałka wielkiego koronnego oraz wojewody krakowskiego, który trwał w latach 1606 – 1607 i został krwawo stłumiony w efekcie bitwy pod Guzowem (1607): R. F. Grabowski, *Guzów 5 VII 1607*, Zabrze 2005. Główną konsekwencją rokoszu Zebrzydowskiego było osłabienie społecznej legitymacji centralnej władzy królewskiej.

go³⁰, które wprawdzie złamało potencjał wielkomocarstwowy Rzeczypospolitej, jednak nie przerwało ciągłości funkcjonowania państwa). Współcześnie jednak, można wskazać, że większość państw należących do niniejszej grupy wydanej się cierpieć na wewnętrzne problemy, które można podzielić na trzy podstawowe wzorce.

Pierwszym są kryzysy wynikające z koherencji centralnego ośrodka politycznego. Idealnym przykładem tych kryzysów może być Pakistan, którego rząd trapiiony jest nie tylko widmem zamachów stanu, lecz także chroniczną niezdolnością do egzekwowania własnej suwerenności na obszarze całego terytorium³¹. W tym kontekście wskazać można na kilka cech tego kryzysu. Pierwszą cechą jest to, że *państwo narodowe* wykazuje olbrzymią elastyczność w odniesieniu do nacisków zewnętrznych, pozwalając na prowadzenie skomplikowanych operacji międzynarodowych przy znoszeniu wpływów większych mocarstw. Drugą cechą obejmuje stworzenie wizerunku państwa słabego, niosąc ze sobą obniżenie kosztów uzyskania dostępu do zasobów generowanych przez pozostałe elementy środowiska międzynarodowego. Trzecią cechą jest niższa koherencja ośrodka politycznego, co pozwala na dokonanie szybszych oraz bardziej gwałtownych zmian nieefektywnej polityki międzynarodowej, głównie poprzez konstytucyjne oraz pozakonstytucyjne sposoby wymiany elity rządzącej. Czwartą cechą jest to, że niestabilność polityczna uniemożliwia efektywne zarządzanie tendencjami odśrodkowymi występującymi zwykle w państwach realizujących niniejszy schemat kryzysu, co w ostateczności może doprowadzić zarówno do faktycznego jak i nominalnej dezintegracji państwa. W przypadku Pakistanu widać to wyraźnie na przykładzie dezintegracji władzy rządu centralnego nad obszarami pogranicza: Kaszmiem³², pograniczem z Afganistanem³³ oraz Beludżystanem³⁴. *Mocarstwa drugiego rzędu* realizują-

³⁰ Zaangażowanie sił polskich w konflikt na Ukrainie odsłonił granice Rzeczypospolitej Obojga Narodów, które były zakwestionowane zarówno na wschodzie jak i na zachodzie oraz północy przez drugą połowę XVII i pierwszą połowę XVIII wieku. W rezultacie mocarstwowa szansa Rzeczypospolitej przeminęła na ponad dwieście lat.

³¹ J. Fleischner, *Governance and militancy in Pakistan's Swat Valley*, „Center for strategic and international studies: Program on crisis, conflict and cooperation”, 2011, URL: http://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/111014_Fleischner_SwatValley_0.pdf, [dostęp: 24.02.2017]; Saira Bano Orakzai, *Conflict in the Swat Valley of Pakistan: Pakhtun culture and peacebuilding theory-practice application*, „Journal of peacebuilding and development”, 2011, nr 6(1), s. 35 – 48.

³² Pratek Joshi, *Is Pakistan's Army Losing Control over Kashmir?*, „The National Interest”, 2016, 12 października, URL: <http://nationalinterest.org/feature/pakistans-army-losing-control-over-kashmir-18024>, [dostęp: 26.02.2017].

³³ Shuja Nawaz, *FATA – a Most Dangerous Place: Meeting the Challenge of Militancy and Terror in the Federally Administered Tribal Areas of Pakistan*, Waszyngton 2009.

³⁴ *Sekretna wojna Iranu i Pakistanu w Beludżystanie*, „WP. Wiadomości”, 2015, 2 stycznia, URL: <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Sekretna-wojna-Iranu-i-Pakistanu-w-Beludzystanie,wid,17142759,wiadomosc.ht>

ce kryzys związany ze spadkiem koherencji ośrodka rządowego wykazują dynamikę rozwojową w kierunku dezintegracji, obniżenia potencjału do kreacji zasobów siły oraz izolacji od pozostałych elementów środowiska międzynarodowego.

Drugim scenariuszem kryzysu *moocarstw drugiego rzędu* jest kryzys społecznej koherencji, który dla odmiany odnosi się do społecznego potencjału urzeczywistnianego przez dany rząd narodowy. Scenariusz ten realizowany jest przez najbardziej rozwinięte mocarstwa drugiego rzędu, takie jak Niemcy i związany jest w pierwszym rzędzie ze zjawiskiem kryzysu tożsamości, dość powszechnym w najbardziej rozwiniętych państwach świata, choć nie jest to wyłącznie ich domena³⁵. Wynika on z koniunkcji trzech najważniejszych czynników. Po pierwsze jest to coraz powszechniejsze odrzucenie tradycyjnego systemu wartości, który indukował oraz warunkował wzrost mocarstwowej pozycji danego państwa. Po drugie, jest to w dość znacznym stopniu posunięta atomizacja społeczna, przejawiająca się pozornym spłaszczeniem struktury społecznej, związanej z próbą urzeczywistnienia ideałów egalitaryzmu liberalnej demokracji³⁶. Dla przykładu, w *Bundeswehrze*, braki kadrowe uzupełniane są przez imigrantów, co rodzi spore komplikacje, takie jak kwestie ponownego ustanowienia wspólnego języka komend³⁷. Po trzecie skumulowanie powyższych czynników wymusza na centralnych instytucjach rządowych konsumpcję znacznych ilości dostępnego potencjału w celu wytworzenia efektywnego działania czyli przekształcenia dostępnych zasobów w zmianę w środowisku międzynarodowym. Im kryzys głębszy, tym spójność społeczna staje się ograniczona. W przypadku Niemiec podziały sięgają nawet w najwyższe warstwy klasy politycznej, czego przykładem jest kariera Gerharda Fritza Kurta Schrödera, który po zakończeniu kadencji jako kanclerz Federalnej Republiki Niemiec, rozpoczął karierę jako wiceprezes Gazpromu, a następnie został pre-

ml?ticaid=118b11, [dostęp: 26.02.2017].

³⁵ Więcej szczegółów o naturze oraz mechanizmach niniejszego kryzysu znaleźć można w: S. P. Huntington, *Kim jesteśmy?: wyzwania dla amerykańskiej tożsamości narodowej* (tłum. B. Pietrzyk), Kraków 2007.

³⁶ W swej istocie współczesne społeczeństwa dotknięte tym zjawiskiem, dysponują niewielką społeczną przestrzenią wspólnej aktywności, przedkładając indywidualne doświadczenia nad wspólnotowe przeżywanie własnego życia. W efekcie pomimo deklarowanej samodzielności oraz nonkonformizmu, staje się podatne na wzory płynące od celebrytów oraz ekspertów. B. Stanisławczyk, *Kto się boi prawdy? Walka z cywilizacją chrześcijańską w Polsce*, Warszawa 2015, s. 467 – 485.

³⁷ *Co czwarty żołnierz Bundeswehry ma pochodzenie imigranckie*, „Forsal.pl”, 2016, 3 lipca, URL: <http://forsal.pl/wydarzenia/artykuly/957084,co-czwarty-zolnierz-bundeswehry-ma-pochodzenie-imigranckie.html>, [dostęp: 26.02.2017].

zesem Nord Stream 2 AG³⁸. Co więcej bliskie związki z instytucjami politycznymi oraz gospodarczymi Rosji zaleźć można w biografii wielu równych polityków niemieckich³⁹. Drugi model kryzysu *mocarstwa drugiego rządu* odnosi się do jakości społeczeństwa je generującego.

Trzecim typem kryzysu dotyczącego *mocarstwa drugiego rządu* jest kryzys kontekstu międzynarodowego. W przeciwieństwie do dwóch pozostałych, ten typ kryzysu deformuje wewnątrz danego mocarstwa przede wszystkim poprzez oddziaływanie czynników zewnętrznych. Wynika on ze zmiany kontekstu środowiska międzynarodowego, który paradoksalnie przyczynił się do jego pierwotnego wzrostu oraz rozkwitu. Dwa najbardziej jaskrawe przypadki tego typu kryzysu to Japonia oraz Republika Korei. W przypadku Japonii szczególne znaczenie odgrywa brak szacunku wyrażany był w sposób dość upokarzający. Na przykład po zakończeniu I wojny w Zatoce Perskiej, Japonia, która wprawdzie nie wystawiła kontyngentu wojskowego ani do operacji *Pustynna Tarcza* ani do operacji *Pustynna Burza*, jednakże wyłożyła olbrzymią sumę pieniędzy na powojenną rekonstrukcję Kuwejtu. Jednakże emir Kuwejtu, dziękując poszczególnym państwom za wkład w ostateczne zwycięstwo podziękował jedynie tym, które przysłały własne kontyngenty, ignorując między innymi Japonię⁴⁰. Drugi przypadek jest nieco odmienny. Kluczowym elementem dla kształtu państwa było i jest niebezpieczne sąsiedztwo w północnej części półwyspu, a także zamrożony konflikt z Japonią. Innym konfliktem, nie tak widocznym, ale potencjalnie bardziej niszczycielskim w perspektywie strategicznej jest konflikt pomiędzy Republiką Korei a Japonią, toczący się w dwóch płaszczyznach. Pierwszą jest rywalizacja geopolityczna, odnosząca się do wysepek zlokalizowanych na Morzu Japońskim oraz Wschodniochińskim oraz przylegającym do nich akwenów wodnych, dotychczas przybierających nieco kuriozalny wymiar jak na przykład wojna *na flagi*⁴¹ jednakże ewoluującym

³⁸ *Były kanclerz Niemiec Gerhard Schroeder został szefem Nord Stream 2 AG*, „Dziennik.pl”, 2016, 5 października, URL: <http://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/532503,byly-kanclerz-niemiec-gerhard-schroeder-zostal-szefem-nord-stream-2-ag.html>, [dostęp: 26.02.2017].

³⁹ W tym wymiarze można wskazać na niezwykle mglistą oraz niejasną historię powiązań pomiędzy społecznościami niemieckimi zarówno w Niemieckiej Republice Demokratycznej oraz Republice Federalnej Niemiec kontrolowanymi przez Moskwę za pośrednictwem wschodnioniemieckiej agencji wywiadowczej czy też bezpośrednio poprzez rosyjskie agencje wywiadowcze. O związki tego typu posądzaną jest również kanclerz Republiki Federalnej Niemiec – Angela Merkel.

⁴⁰ P. Szafraniec, *Japonia a misje pokojowe ONZ w świetle postzimnowojennych wyzwań japońskiej polityki bezpieczeństwa* [w:] *Meandry japońskiej polityki*, red. J. Marszałek-Kawa, Toruń 2008, s. 126 – 131.

⁴¹ Pod tym pojęciem skrywa się szereg działań o charakterze normatywnym oraz symbolicznym, prowadzonych głównie na potrzeby własnych społeczności, począwszy od przemówień i deklaracji, poprzez masowe protesty społeczne, a skończywszy na ustawianiu flagi na spornych wyspach oraz propozycji poddania sprawę pod rozwagę Międzynarodowego Trybunału Karnego, odrzuconej w 2012 roku. W rezultacie spór ten jest jednym

w niebezpiecznym kierunku konfrontacji o charakterze militarnym. Druga jest rywalizacja normatywna, odnosząca się do czasów japońskiej okupacji półwyspu koreańskiego z lat 1910 – 1945, ze szczególnym uwzględnieniem okresu drugiej wojny światowej oraz zbrodni japońskich popełnionych na narodzie koreańskim. Szczególnym elementem tej rywalizacji stają się wizyty japońskich premierów w świątyni Yasukuni, gdzie uczono dusze poległych żołnierzy cesarskich sił zbrojnych od czasów rewolucji Meiji, w sumie dwóch milionów czterystu sześćdziesięciu sześciu tysięcy pięciuset osiemdziesięciu czterech dusz, z czego jeden tysiąc sześćdziesięciu ośmiu uznano za zbrodniarzy wojennych, w tym czternastu klasy A⁴², w myśl postanowień Międzynarodowego Trybunału Wojskowego dla Dalekiego Wschodu⁴³. Republika Korei jest zlokalizowana w niezwykle groźnym kontekście geopolitycznym, będąc zamkniętą pomiędzy militarnie potężnym a niestabilnym podmiotem, a podmiotem znacznie od Korei silniejszym, z którym konflikt będzie miał znacznie bardziej niszczycielskie skutki.

Reasumując, możliwości działania państw określanych jako mocarstwa drugiego rzędu można określić jako asymetryczny. Ogólnie wykazują one wyższe możliwości działania niż klasyczne państwo narodowe, jednak potencjał ten jest niezrównoważony. Zwykle zaobserwować można sektorowy przerost potencjału w jednym, ściśle określonym zakresie, nierzadko połączony z karygodnymi zaniedbaniami w innych. Co więcej przerost niniejszego potencjału powoduje uzależnienie od sieci współzależności międzynarodowych, co przekłada się na szczególnym docenieniu stabilności systemu międzynarodowego, w celu podtrzymania własnego potencjału. Z tego też powodu państwa te stanowią znaczący czynnik stabilizacji stosunków międzynarodowych. Jednakże największym wyzwaniem jest kryzys wewnętrzny, który przekłada się na ograniczenie stabilności wewnętrznej co może zaowocować gwałtownym załamaniem się własnej pozycji. Z tego też powodu państwa należące do niniejszej subkategorii są szczególnie podatne na nawiązanie współpracy z *hipermocarstwem* traktowanym jako rezerwuar stabilności oraz niezbędnych zasobów.

z licznych konfliktów zamrożonych, głównie poprzez naciski strony amerykańskiej (w 2008 roku dokonano oficjalnego przemianowania archipelagu na neutralne względem obu stron Skały Liancourt oraz określono je jako o niejasnej przynależności narodowej), co przyczyniło się do ostudzenia temperatury sporu, choć nie jego zaangażowania. W dużym stopniu spór ten jest niepodatny na racjonalne rozwiązanie, szczególnie w kontekście bazowania istoty sporu na poczuciu sprawiedliwości. D. A. Welch, *The Justice Motive in East Asia's Territorial Disputes*, „Group Decision and Negotiation”, 2017, nr 26(1), s. 71 – 92.

⁴² Yasukuni Shrine, „Japan-guide.com”, 2016, 19 sierpnia, URL: <http://www.japan-guide.com/e/e2321.html>, [dostęp: 28.02.2017].

⁴³ Zhang Wanhong, *From Nuremberg to Tokyo: Some Reflections on the Tokyo Trial (on the sixtieth anniversary of the Nuremberg trials)*, „Cardozo law review”, 2005, nr 27(4), s. 1673 – 1682.

Jednak współpraca ta nie jest nieprzerwana oraz bezwarunkowa, głównie z powodów ograniczonych możliwości kontrolnych jakimi dysponuje *hipermocarstwo*, względem *mocarstw drugiego rzędu*. Z powodu istniejącego kryzysu niezwykle trudno jest przewidzieć dalszy rozwój niniejszej subkategorii.

5. Uwagi końcowe

Konkludując niniejsze rozważanie, należy podkreślić, że *mocarstwa drugiego rzędu* stanowią państwa dysponujące znacznym potencjałem, jednak jego przekształcenie w rzeczywistą siłę w środowisku międzynarodowym nie przynosi takich rezultatów jak w przypadku *hipermocarstwa* oraz *mocarstw pierwszego rzędu*. Dzieje się to w wyniku koniunkcji trzech czynników. Po pierwsze jest to zarówno jakościowe jak i ilościowe ograniczenie dostępnych zasobów, ponieważ do kategorii niniejszej należą państwa mniejsze, które charakteryzowane są znacznie skromniejszymi wskaźnikami zarówno kontrolowanego terytorium jak i zamieszkującej go populacji. Po drugie, siła tych państw, pomimo że znacząca, podlega korekcie szczególnie w wyniku interakcji z wyższymi warstwami hierarchii państw, a także państwami z niniejszej kategorii, a w niektórych przypadkach również z koalicją mniejszych podmiotów⁴⁴. Po trzecie, coraz bardziej dominującym rysem charakterystycznym *mocarstw drugiego rzędu* staje się kryzys wewnętrzny, który stanowi poważne wyzwanie zarówno dla ich potencjału jak i dla efektywności zaangażowania międzynarodowego, zwiększając dramatycznie koszty prowadzenia polityki międzynarodowej⁴⁵.

Spełnienie się negatywnych scenariuszy rozwoju tych państw oznacza duże prawdopodobieństwo ich atrofii w kierunku *państwa średniego* lub niżej. Jednakże pozytywne jego rozwiązanie, które przyczyni się do wzrostu sprawności ośrodków decyzyjnych, może przesądzić o awansie poszczególnych przedstawicieli tej kategorii do grupy *mocarstw pierwszego rzędu*, zdolnych do rzucaenia wyzwania *hipermocarstwu*. Zgodnie z prognozą George'a Friedmana, na koniec XXI wieku, prawdopodobny skład nowej kategorii *mocarstw pierwszego rzędu* może zawierać cztery państwa: Meksyk, Turcję i Japonię (przedstawicieli *mocarstw drugiego rzędu*) oraz Polskę (przedstawiciela *państw średnich*).

⁴⁴ W tym kontekście można wskazać na negocjacje polityczne prowadzone w ramach Unii Europejskiej, gdzie każda kwestia podlega procedurom negocjacyjnym, gdzie polityka większych mocarstw może być kontestowana przez koalicję mniejszych podmiotów, a także instytucji europejskich oraz podmiotów niepaństwowych. Co więcej, w przypadku zablokowania tych kanałów, istnieje poważne niebezpieczeństwo unicestwienia całej konstrukcji, co przedkłada się na ograniczenie siły mocarstw drugiego rzędu.

⁴⁵ A. Dudek, *System decyzyjny w polityce zagranicznej Polski okresu tranzycji (1989-1992). Mechanizmy, procedury i instytucje, praktyka*, Wrocław 2012.

Wydawać się może, że subkategoria ta będzie stanowić istotny element środowiska międzynarodowego, jako że nawet w przypadku zmiany na stanowisku *hipermocarstwa*, każdy następca będzie potrzebował lokalnych zworników systemu. Jednakże co podlegać będzie zmianie to skład niniejszej subkategorii, szczególnie w kontekście dynamicznej wymiany z subkategoriami niższego rzędu. Pomimo niniejszych zmian, subkategoria jako ograniczony oraz ekskluzywny zbiór państw będzie trwać nadal, nawet w przypadku wymiany całości składu. W swej istocie państwa te, pomimo dążenia do stabilizacji systemu, same w sobie stanowią zalążek zmian w środowisku międzynarodowym, wynikającym z ich potencjalnego upadku bądź awansu, co zakładają optymistyczni teoretycy oraz praktycy stosunków międzynarodowych. Jednakże każdemu państwu zaliczanemu do niniejszej subkategorii towarzyszyć będzie olbrzymi poziom niepewności decyzyjnej, co tym bardziej przekładać się będzie na implementację konserwatywnej strategii działań międzynarodowych.

Bibliografia:

- Balcerowicz B., *Obronność państwa średniego*, Warszawa 1996.
- Biacheno H., *Razor's Edge: The Unofficial History of the Falklands War*, Londyn 2006.
- Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa 2007.
- Dudek A., *System decyzyjny w polityce zagranicznej Polski okresu tranzycji (1989-1992). Mechanizmy, procedury i instytucje, praktyka*, Wrocław 2012.
- Friedman G., *Następne sto lat. Prognoza na XXI wiek* (tłum. M. Antosiewicz), Warszawa 2009.
- Gilpin R., *Sources of American-Japanese economic conflict* [w:] *International relations theory and the Asia-Pacific*, red. G. J. Ikenberry, M. Mastanduno, Nowy Jork 2003;
- Grabowski R. F., *Guzów 5 VII 1607*, Zabrze 2005.
- Hettne B., Söderbaum F., *Civilian Power or Soft Imperialism? The EU as a Global Actor and The Role of Interregionalism*, „European Foreign Affairs Review”, 2005, nr 10(4).

- Huntington S. P., *Kim jesteśmy?: wyzwania dla amerykańskiej tożsamości narodowej* (tłum. B. Pietrzyk), Kraków 2007.
- Kagan R., *Potęga i raj: Ameryka i Europa w nowym porządku świata* (tłum. W. Turopolski), Warszawa 2003.
- Kondrakiewicz D., *Państwo*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Lublin 2007.
- Masao Satake, *Trade conflicts between Japan and the United States over market access: the case of automobiles and automotive parts*, „Pacific Economic Papers”, 2000, nr 310.
- Mason E. S., Mahn Je Kim, Perkins D. H., Kwang Suk Kim, Cole D. C., Jones L., Il Sakong, Snodgrass D. R., McGinn N. F., *Studies in the modernization of the Republic of Korea: 1945 - 1975. The economic and social modernization of the Republic of Korea*, Cambridge, Londyn 1980.
- Nefiodow L., Nefiodow S., *The sixth Kondratieff. The new long wave in the global economy* (tłum. E. O'Meara), Sankt Austin 2014.
- Rothgeb J. M., *Defining Power: Influence and Force in Contemporary International System*, New York 1993.
- Saira Bano Orakzai, *Conflict in the Swat Valley of Pakistan: Pakhtun culture and peacebuilding theory-practice application*, „Journal of Peacebuilding and Development”, 2011, nr 6(1).
- Saira Bano Orakzai, *Conflict in the Swat Valley of Pakistan: Pakhtun culture and peacebuilding theory-practice application*, „Journal of peacebuilding and development”, 2011, nr 6(1).
- Shuja Nawaz, *FATA – a Most Dangerous Place: Meeting the Challenge of Militancy and Terror in the Federally Administered Tribal Areas of Pakistan*, Waszyngton 2009.
- Stanisławczyk B., *Kto się boi prawdy? Walka z cywilizacją chrześcijańską w Polsce*, Warszawa 2015.
- Sylvan D., Majeski S., *U.S. Foreign Policy in Perspective: Clients, Enemies, and Empire*, New York 2009.
- Szafraniec P., *Japonia a misje pokojowe ONZ w świetle postzimnowojennych wyzwań japońskiej polityki bezpieczeństwa*, [w:] *Meandry japońskiej polityki*, red. J. Marszałek-Kawa, Toruń 2008.

- Szumowski A., *Hyperpower as a post-Westphalian international environment management hub*, „Polish Journal of Political Science”, 2020, nr 6(4).
- Welch D. A., *The Justice Motive in East Asia's Territorial Disputes*, „Group Decision and Negotiation”, 2017, nr 26(1).
- Yuen Foong Khong, *The American tributary system*, „The Chinese Journal of International Relations”, 2013, nr 6.
- Zhang Wanhong, *From Nuremberg to Tokyo: Some Reflections on the Tokyo Trial (on the sixtieth anniversary of the Nuremberg trials)*, „Cardozo law review”, 2005, nr 27(4).